

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.138 Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Павлу ФРІСУ

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора КОЗИЧА Ігоря Васильовича
на дисертацію ВАРИВОДИ Ірини Миколаївни
«ІНФОРМАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НАПРЯМ
РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства докорінно трансформує всі сфери життя, включаючи правову систему та кримінальне судочинство. Інформаційні технології стають не просто допоміжним інструментом, а основою для підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя. Міжнародний досвід свідчить про те, що країни, які активно впроваджують цифрові технології в кримінальне провадження, демонструють значно вищі показники ефективності розслідування, скорочення строків провадження та підвищення якості прийнятих рішень. Європейський Союз у своїх програмних документах визначає цифровізацію правосуддя як один із пріоритетних напрямів розвитку, що підкреслює стратегічну важливість цього питання.

Для України питання інформатизації кримінального провадження набуває особливої актуальності з огляду на декілька ключових факторів. По-перше, країна перебуває в процесі масштабної судової реформи, яка передбачає модернізацію всієї системи правосуддя відповідно до європейських стандартів.

Інформатизація виступає не просто технічним удосконаленням, а необхідною умовою для успішної реалізації реформи.

Також, військова агресія російської федерації створила унікальні виклики для функціонування системи кримінального правосуддя. Необхідність забезпечення безперервності судочинства в умовах воєнного стану, документування воєнних злочинів, робота з великими обсягами цифрових доказів вимагають принципово нових підходів до організації кримінального провадження. Традиційні паперові процедури виявляються неспроможними забезпечити ефективне функціонування системи в екстремальних умовах. Україна взяла на себе зобов'язання щодо наближення національного законодавства до стандартів ЄС, що включає впровадження сучасних інформаційних технологій у сферу правосуддя. Це не просто технічна вимога, а важлива передумова для майбутнього членства в Європейському Союзі.

Аналіз сучасного стану кримінального провадження в Україні виявляє численні проблеми, які можуть бути вирішені саме завдяки ефективній інформатизації. Серед найбільш критичних можна виділити надмірну тривалість кримінальних проваджень, що негативно впливає на реалізацію принципу розумних строків судочинства, закріпленого в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Особливо гостро постає проблема обробки великих обсягів інформації в рамках кримінального провадження. Сучасні злочини, особливо у сфері високих технологій, фінансів, організованої злочинності, генерують величезні масиви даних, обробка яких традиційними методами є практично неможливою. Цифрові докази стають дедалі поширенішими, що вимагає спеціальних технічних рішень для їх збирання, зберігання, аналізу та презентації в суді.

Крім того, існує проблема забезпечення єдності судової практики та координації між різними правоохоронними органами. Відсутність ефективних інформаційних систем призводить до дублювання зусиль, втрати важливої інформації та неузгодженості дій різних суб'єктів кримінального провадження.

З теоретичної точки зору, дослідження інформатизації як напряму розвитку кримінальної процесуальної політики є надзвичайно актуальним, оскільки торкається фундаментальних питань теорії кримінального процесу. Впровадження інформаційних технологій не просто змінює технічні аспекти провадження, а трансформує саму сутність кримінального процесу, вимагає переосмислення традиційних принципів та інститутів.

Особливої уваги потребує питання співвідношення ефективності та гарантій прав людини в умовах цифровізації. Використання штучного інтелекту для аналізу доказів, автоматизація прийняття процесуальних рішень, застосування алгоритмів для оцінки ризиків піднімають складні питання щодо забезпечення справедливості судочинства та дотримання принципу верховенства права. Крім того, інформатизація вимагає розробки нових теоретичних концепцій щодо природи електронних доказів, особливостей їх збирання та оцінки, питань забезпечення їх достовірності та допустимості. Традиційні підходи до доказування потребують суттєвого переосмислення в контексті цифрової реальності.

Перелічені та інші обставини указують на підвищену **актуальність** проблематики, яку дослідила авторка.

Аналіз дисертації та відповідних публікацій свідчить про проведення авторкою комплексного наукового дослідження з належним методологічним рівнем. Можна впевнено стверджувати, що представлена робота має суттєву теоретичну та практичну цінність для кримінально-правової та кримінально-процесуальної науки, а дослідниця успішно виконала усі поставлені завдання та досягла визначеної мети.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2024-2028 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 10.01.2024 р. № 8.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 9 від 26 жовтня 2021 р.). Дисертаційна праця виконана на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Об'єкт і предмет дослідження визначені належним чином. Наукова робота побудована на системному підході до досліджуваних проблем і демонструє відповідний рівень наукових узагальнень.

Методологічна основа дисертації повністю відповідає вимогам до наукових досліджень такого роду. Авторка вдало обрала методiku дослідження та коректно застосувала як загальнонаукові, так і спеціальні інструменти для вирішення дослідницьких завдань. Характерною особливістю методологічного підґрунтя роботи є поєднання філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів.

У дисертації успішно вирішено наукові завдання, спрямовані на розробку відповідних наукових категорій, пов'язаних з інформатизацією кримінального провадження як напрямку розвитку кримінальної процесуальної політики України. Загалом авторка успішно впоралася з цими складними завданнями, що свідчить про її наукову зрілість, впевнене володіння понятійно-категоріальним апаратом кримінального права і процесу, здатність до аналітичного мислення та вміння виокремлювати суттєву інформацію в межах предмета дослідження.

При написанні дисертації здобувачка дослідила достатню кількість спеціалізованої наукової літератури (усього 160 джерел). У підсумку авторка змогла вірно побудувати увесь дослідницький процес і досягти поставленої мети.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням інформатизації кримінального провадження України як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України. У роботі сформульовано положення, висновки й пропозиції, які володіють науковою новизною та виносяться на захист.

До важливих елементів, що яскраво характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, можна віднести наступні результати: вперше сформульовано поняття «інформатизація кримінального провадження» як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України, під яким розуміється комплекс правових, соціальних, технічних, економічних, комунікаційних заходів для створення єдиного електронного простору в рамках кримінального судочинства з метою забезпечення виконання завдання та дотримання засад кримінального провадження; визначено систему принципів інформатизації кримінального провадження, до яких входять наступні принципи: ефективності, системності, комплексності, захисту, збереження персональних даних, прогнозованості, процесуальної економії та ефективності, нормотворення; удосконалено підходи щодо визначення правового статусу електронних документів як доказів у кримінальному провадженні; набули подальшого розвитку положення щодо необхідності врегулювання прав та обов'язків суб'єктів і учасників кримінального провадження відповідно до національних стандартів судочинства.

Теоретичне та практичне значення є беззаперечним, оскільки його результати мають значний потенціал для використання як у законотворчому процесі, так і в практичній діяльності. Крім того, отримані наукові висновки можуть ефективно застосовуватися в освітньому процесі при викладанні навчальних дисциплін кримінально-правового та кримінально-процесуального спрямування.

Характеристика основних положень роботи. Варто відзначити продуману структуру дисертації, її ґрунтовну методологічну базу та послідовний дослідницький процес.

У **Розділі 1** «Теоретико-правові засади забезпечення інформатизації кримінального провадження» досліджується історичний розвиток та сучасний стан використання інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальному процесі, розкривається поняття та сутність інформатизації кримінального провадження як одного з напрямів розвитку кримінальної процесуальної політики України, а також аналізується концепція електронного кримінального провадження.

У **Розділі 2** «Міжнародні стандарти і досвід інформатизації кримінального провадження» вивчаються міжнародні підходи та практики впровадження інформаційних технологій у кримінальний процес різних країн.

У **Розділі 3** «Реалізація інформатизації кримінального провадження як напрям розвитку кримінальної процесуальної політики України: сучасний стан, проблеми, шляхи вдосконалення» аналізується використання інформаційно-телекомунікаційних систем та їх можливостей під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, визначаються існуючі проблеми та пропонуються шляхи вдосконалення процесу інформатизації.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертації відображено у 9 наукових публікаціях, з яких 3 наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 1 наукова стаття опублікована в періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, тези 4 доповідей на науково-практичних конференціях та 1 наукова стаття, що додатково відображає результати дисертації.

Наукові публікації дисертанки свідчать про її послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. У публікаціях відображені усі розділи дисертації. Окрім цього, її результати достатньо апробовані. Основні положення й висновки праці обговорювалися на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях, читаннях та семінарах: «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2022), «Звітна наукова конференція викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника » (м. Івано-Франківськ, квітень 2023 рр.); «Права людини в правовій системі ЄС» (м. Харків, квітень 2024); «Актуальні проблеми юридичної науки та практики» (м. Полтава, лютий 2025).

Попри загальне **позитивне** враження від авторських ідей та розкриття основних питань представленого дослідження І.М.ВАРИВОДИ, воно природно не позбавлене певних *неточностей, спірних або дискусійних аспектів, які потребують додаткового обґрунтування і пояснення.*

1. Авторка у роботі доволі часто послуговується поняттями «кримінально-процесуальна політика» та «кримінальна процесуальна політика», позначаючи ними відповідну підсистему політики в сфері боротьби зі злочинністю. При цьому, вбачається більша схильність до застосування назви «кримінальна процесуальна політика», яка, очевидно, зумовлена назвою профільного документа – Кримінального процесуального кодексу. Однак, така позиція є доволі дискусійною, оскільки, по-перше, відповідна (кримінально-процесуальна) підсистема була визначена у доктрині ще до прийняття відповідного кодексу, по-друге, кодекс, як нормативний акт, появляється саме внаслідок функціонування відповідної підсистеми політики в сфері боротьби зі злочинністю і, по третє, навряд, чи назва підсистеми політики може визначатися відповідним нормативним актом. До прикладу, кримінологічна (профілактична) політика взагалі не має профільного кодексу.

2. Доволі цікавим є аналіз історичного розвитку інформатизаційних явищ у становленні та розвитку сучасного кримінального процесу, внаслідок чого здобувачка формулює відповідні їх етапи, резюмуючи, що «...розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у кримінальному процесі України еволюціонував від базового законодавчого регулювання до розробки окремих концепцій щодо розробки інформаційних систем, що забезпечують електронну взаємодію між суб'єктами кримінального провадження на окремих стадіях...» (с.163). Цікавим було б почути думку авторки щодо того, наскільки еволюційним (чи, навпаки, революційним) був такий розвиток в контексті його співвідношення з динамічними характеристиками розвитку кримінально-процесуальної політики в цілому. Мається на увазі, наскільки близькими (чи віддаленими) були розвиток самої кримінально-процесуальної політики і розвиток її інформатизації, як відповідного напрямку чи складової. Крім того, оскільки авторка приділяє значну увагу штучному інтелекту, чи не буде його поява і застосування тим революційним стрибком, який закладе основи ще одного новітнього етапу інформатизації кримінального провадження.

3. Суттєво підсилює роботу детальний аналіз прикладного значення інформатизації в контексті реалізації засад кримінального провадження (с.53-62), оскільки на конкретних прикладах відбувається демонстрація того, яким чином цифровізаційні процеси впливають на ту чи іншу засаду. Водночас, авторка виділяє окремі принципи, власне, інформатизації кримінального провадження (с.63-66). Хотілося б почути, яким чином співвідносяться такі принципи з загальними засадами кримінального провадження.

4. В контексті дослідження невід'ємних складових кримінально-процесуальної політики вагомим є виділення і систематизація суб'єктів інформатизації кримінального провадження. Здобувачка виділяє три групи таких суб'єктів, називаючи при цьому їх основні функціональні характеристики. Водночас, варто було б у кожній групі навести хоча б по одному суб'єкту з вказівкою на законодавче закріплення відповідних інформатизаційних повноважень.

5. Крім того, в роботі простежується ряд незначних упущень, вочевидь, технічного характеру. Наприклад, здобувачка абсолютно виправдано акцентує увагу на тому, що «...інформатизація кримінального провадження – це комплекс **правових** (виділено мною - І.К.), соціальних, технічних, економічних, комунікаційних заходів для створення єдиного електронного простору в рамках кримінального судочинства з метою забезпечення виконання завдання та дотримання засад кримінального провадження» (с.53, 166 та ін). Водночас, у новизні роботи, правові заходи окремо не виділені, хоча абсолютно у всіх розділах роботи йде мова в т.ч. і про правові заходи.

Висловлені зауваги, що відображають власну позицію рецензента стосовно досліджуваних явищ і процесів, не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дослідження І.М.ВАРИВОДИ.

Дисертація є самостійно виконаною, завершеною роботою. Порухень академічної доброчесності у ній не виявлено.

Зміст дисертації відповідає галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 – Право.

Дисертація «ІНФОРМАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, за оформленням відповідає вимогам, які затверджені наказом Міністерства освіти та науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка – ВАРИВОДА Ірина Миколаївна за результатами

позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

завідувач кафедри політики
в сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права
навчально-наукового юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
доктор юридичних наук, професор

Ігор КОЗИЧ